

KUSEYİN ESENKOCOYEV VE KIRGIZ ÇOCUK EDEBİYATI

KUSEIN ESENKOJOEV AND KIRGHIZ CHILDREN'S
LITERATURE*Gül Banu DUMAN****Özet:**

Çağdaş Kırgız edebiyatının oluşum yılları kabul edilen 1920 - 1940 yılları arasında eser veren yazarlardan birisi olan Kuseyin Esenkocoyev'in Kırgız edebiyatında ayrı bir yeri vardır. O kısa süren yazarlık hayatına rağmen adını çağdaş Kırgız edebiyatının kurucuları arasına yazdırmayı başarmıştır. Kırgız çocuk edebiyatı denilince akla ilk gelen isimlerden biri olan yazar, ününü fantastik bilim kurgu türünde yazdığı hikâyelere borçludur. Hikâyeleri, Kırgız edebiyatında bilim kurgu türünün ilk örnekleri olmuştur. O bir anlamda halk edebiyatının masallarını modernize etmiş, sıradan fantastik türü, bilim kurgu ile birleştirmeyi başarmıştır.

Bu çalışma Kırgız edebiyatında önemli bir yeri olan Kuseyin Esenkocoyev ve eserlerini tanıtmayı, çocuk edebiyatı içinde yerini ve önemini belirtmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada hayatı hakkında kısa bir bilgi verildikten sonra genel hatlarıyla Kırgız çocuk edebiyatı ve devrin edebi ortamı anlatılmış, bu ortamda Esenkocoyev'in yeri eserlerinden hareketle ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kırgız Çocuk Edebiyatı, Kuseyin Esenkocoyev, Bilim Kurgu.

Abstract:

Kusein Esenkojoev, who is one of the writers who composed artworks between the years of 1920 and 1940 that are accepted as the years of formation of Contemporary Kirghiz Literature, has a distinguishing role in Kirghiz Literature. Despite the fact that his life of authorship was quite short, he managed to write his name among the founders of Kirghiz Literature. The author, who is among the names that first come to one's mind when the term of Kirghiz Children's Literature is uttered, owes his fame to the stories that he wrote for the genre of fantastic science fiction. His stories has become the first examples of science fiction within the scope of Kirghiz Literature. In one sense, he modernized the fairy tales of folk literature and integrated them with science fiction that is an ordinary type of genre of fantasy.

* Yrd. Doç. Dr., Bülent Ecevit Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü-
Zonguldak gulbanuduman@gmail.com

The aim of this study is to introduce Kusein Esenkojoev who has an important place in Kırgız Literature, and to specify his place and importance within the scope of children's literature. In this study, brief information about his life is given, then Kırgız Children's Literature and literary background of the era are depicted in general terms, and it is aimed to reveal the importance of Esenkojoev for this background through the inspection of his literary works.

Key words: Kırgız Children's Literature, Kusein Esenkojoev, Science Fiction.

GİRİŞ

Kırgız edebiyatı üzerine Türkiye'de birçok bilimsel çalışma yapılmasına karşın, bu çalışmalar içinde çocuk edebiyatı ile ilgili olanları yok denecek kadar azdır. Çocuklar için yazılan eserlerin yeterince edebi olmadığı düşünülmesi ve edebiyatın bu dalının küçümsenmesi gibi yaklaşımlar, çocuk edebiyatı üzerine yapılan bilimsel çalışmaların sayısına da yansımaktadır. Hâlbuki çocuğa ilk edebi zevkini kazandıran, onun dünyayı algılamasında yol gösteren, çocuğun kişilik gelişimine etki eden çocuk edebiyatı eserleri, yetişkinler için yazılan eserler kadar önemlidir.

1917 Ekim Devrimi'nden sonra kurulan yeni düzenin halka benimsetilmesinde ve devamının sağlanmasında Komünist Parti, edebiyatı silah olarak kullanmış; yazarlar, devletten aldıkları teşvikin de etkisiyle partinin kaleşörlüğüne soyunmuşlardır. "Yeni Sovyet tipi insan"ın şekillendirilmesi görevini üstlenen yazar ve şairler, yeni düzenin asıl hedef kitlesi olması sebebiyle ilk günden başlayarak çocuklara yönelik eserler de kaleme almışlardır. Çağdaş Kırgız edebiyatının oluşum yılları kabul edilen 1920'li 30'lu yıllar, aynı zamanda Kırgız çocuk edebiyatının da oluşum yıllarıdır.

Bu çalışmada, Kırgız çocuk edebiyatının ilk yazarlarından olan Kuseyin Esenkocoyev ve eserleri tanıtılmaya, onun çocuk edebiyatı içindeki yeri ve önemi anlatılmaya çalışılmıştır. Çocuklar için yazdığı şiirler ve tercümelerinden ziyade, kaleme aldığı hikâyeleri ile dikkat çeken Esenkocoyev; çocuk edebiyatına yeni konular kazandıran, fantastik bilim-kurgu türünün Kırgız edebiyatında ilk örneklerini veren, kısa bir edebi hayatı olmasına karşın Kırgız çocuk edebiyatında derin izler bırakmış bir yazardır.

Çalışmada Esenkocoyev'in şiirleri, tercümeleri ve hikâyeleri hakkında bilgi verilmiş, bu yolla Kırgız çocuk edebiyatının oluşumunda önemli bir yeri olan yazarın tanıtılması amaçlanmıştır.

1. ESENKOCOYEV'İN HAYATI

1920 yılında Ceti-Ögüz ilçesine bağlı İçke-Buluñ köyünde dünyaya gelen Esenkocoyev, Samaganov'un deyimiyle “ *Sovyet döneminde doğduğu için bahtlı bir gençtir*” (1976, s. 713). Sovyet döneminde, eğitime ve edebiyata verilen önemin artmasıyla daha kolay eğitim alma ve edebiyat dünyasında hızla ilerleme imkânı bulması bakımlarından Samaganov'un haklılık payı vardır. 1937 yılında ortaöğrenimini tamamladıktan sonra, eğitimine Bişkek'te devam etmiştir.

Kırgızistan Devlet Pedagoji Enstitüsüne başlama tarihi ile ilgili kaynaklarda farklı bilgiler yer alır. Samaganov'a göre orta öğrenimini bitirdiği 1937 yılında hemen Kırgızistan Devlet Pedagoji Enstitüsüne başlamıştır (Samaganov, 1976, s. 713). Kırgız Adabiyatının Tarihi adlı eserin 6. Cildinde ise pedagoji enstitüsüne başlama tarihi olarak 1939 yılının sonbaharı verilmektedir (Ed. Akmataliyev, 2002, s. 531-532). Başarılı ve aktif bir öğrenci olması sebebiyle burslu okuyan Esenkocoyev, bir yandan da “*25 Haziran 1938 tarihinden 1 Eylül 1939'a kadar Kırgızistan Devlet matbaasında redaktör olarak çalışmış ve çocuk edebiyatı bölümünün başkanlığını yürütmüştür.*” (Sooronov, 1990, s. 649). Bu bilgilerden hareketle pedagoji enstitüsüne başlayıncaya kadar gazetede aktif görevini sürdürdüğü anlaşılmaktadır. İkinci sınıfı bitirdiği yıl, devam etmekte olan II. Dünya Savaşı'na katılmaya çağrıldığı için enstitüdeki eğitimini tamamlayamamıştır. Hemen cepheye gitmemiş, öncesinde Almaata şehrindeki subay okulunda eğitim almış, eğitimini tamamlayınca teğmen olarak cephedeki görevine başlamıştır. Kaluga şehrindeki çatışmada yaralanmış, tedavi gördükten sonra, 23 Ağustos 1942 tarihinde tekrar cepheye gönderilmiştir. İkinci kez cepheye gönderildikten sonra kendisiyle ilgili 1944 yılında hayatını kaybettiği bilgisi dışında sağlıklı bir bilgi yoktur.

2. KIRGIZ ÇOCUK EDEBİYATINA GENEL BİR BAKIŞ

1920'den önce ninniler, çocuk şarkıları, kalpları (abartma), tekerlemeler, masallar, bilmece... gibi halk edebiyatı ürünleri ile edebi ihtiyacını karşılayan Kırgız çocukları, 1920 sonrasında halk edebiyatı ürünlerine ek olarak çağdaş edebiyat ürünleri ile de tanışma imkanı bulmuşlardır. 1917 Ekim Devrimi'nden sonra kurulan yeni Sovyet düzeninde edebiyata büyük önem verilmiş, Komünist partinin eli hep edebiyatın üzerinde olmuş, edebiyatçılar doğrudan partiden gelen direktifler doğrultusunda eserlerini kaleme almışlardır.

Eski düzenin kötülenmesi, yeni düzenin övülmesi, yeni düzenle uyumlu bireyler yetiştirilmesi görevlerini üstlenen edebiyat; Sovyet toplumunun yeni nesilleri olan çocukları, elbette göz ardı edemezdi. Çağdaş Kırgız edebiyatının temellerinin atıldığı 1920-1940 yılları arasında yeni çağdaş edebiyat anlayışına uygun çocuk eserleri de ortaya konulmaya

başlandı. Soronov (1987, s. 735), çocuk edebiyatının çağdaş estetik ilkeler doğrultusunda yeniden oluşturulmasında, Partinin XIII kongresindeki “Basma Söz Cönündö” (Basın Hakkında) kabul edilen kararının etkili olduğundan bahseder. Bu kararın 12. Maddesinde partinin gözetimi altında enternasyonaliz ilkeler doğrultusunda çocukları eğiten eserlerin kaleme alınması gerektiği vurgulanır. Sovyet döneminin ilk yıllarında alınan bu parti kararı doğrultusunda Çağdaş Kırgız edebiyatının başlangıcı aynı zamanda çağdaş Kırgız çocuk edebiyatının da başlangıcı olmuştur. Kararda belirtildiği üzere partinin gözetiminde yeni düzenle örtüşen çocuk edebiyatı eserleri 1920’lerden itibaren kaleme alınmaya başlamıştır.

İlk çıkan eserler okuma yazma öğretmeye yönelik ders kitapları şeklinde eserler olmuştur. Bu eserler sadece çocuklar için hazırlanmış kitaplar değildir. O dönemde okuma yazma oranı çok düşük olduğundan yetişkinler de bu kitapları kullanmışlardır. Alfabeği öğretmek için “Allipe” (Elifba / Abece), “Okuu Kitebi” (Okuma Kitabı) “Cazuu Colunda Saamalık” (Yazı Yolunda Yenilik) , “Okuu-Cazuu Bil” (Okuma-Yazmayı Bil) gibi adlarla çıkan ders kitaplarının yanında, çoğunluğu halk edebiyatı çizgisinde olan başka eserler de ortaya konulmuştur. Edebiyatın bir anda çağdaş edebiyat çizgisine girmesi mümkün olmadığından ilk edebi eserlerde halk edebiyatının etkisi kuvvetle hissedilmektedir. Başlangıçta çocuklar için hazırlanan ilk okuma materyalleri halk edebiyatı ürünlerinden derlenerek hazırlanmıştır. O dönemin yazarları, bir yandan orijinal eserler ortaya koymuş, bir yandan halk edebiyatından derleme kitaplar hazırlamış, bir yandan da çeviri eserlerle çocuklara yönelik eser açığının gidermeye çalışmışlardır. Başta Rus edebiyatından olmak üzere dünya edebiyatından birçok çocuk eseri, Kırgız Türkçesine çevrilmiştir. Esenkocoyev’in yetiştiği, edebiyat dünyasına atıldığı dönem, çağdaş çocuk edebiyatının yeni yeni kurulmaya başladığı işte böyle bir ortamdır.

3.KIRGIZ ÇOCUK EDEBİYATI İÇİNDE ESENKOCOYEV’İN YERİ

Esenkocoyev, Kırgız edebiyatını kısa sürede geliştirmek azmindeki dönemin edebiyatçılarının anlayışıyla bir yandan nazım alanında, bir yandan nesir alanında eserler ortaya koymaya çalışmış, bir taraftan da eser açığının giderilmesi için çeviriler yaparak Kırgız edebiyatının gelişmesine katkıda bulunmuştur. Çok sayıda şiiri ve çevirisi bulunan genç yazar, asıl ününü yazdığı hikâyeleriyle kazanmıştır. Yazdığı fantastik bilim kurgu türündeki üç hikâyesi, Kırgız edebiyatında bilim kurgu türünün öncüsü olmuştur. 4-5 yıl gibi kısa süren yazarlık serüvenine rağmen çağdaş Kırgız edebiyatına adını yazdırmayı başarmıştır.

S. Mihalkov’un “Coldoştor” (Arkadaşlar), J. Swift’in “Gulliver Alptarda” (Gulliver Devler Ülkesinde), A.S. Puşkin’in “Padişa Saltan, Anın Dañktuu cana Kayrattuu Baatır Uulu Gvidon Saltanoviç cana Sonun Kanışa

Akkuu Tuuraluu Comok” (Padişah Saltan, Onun Otoriteli ve Sabırlı Bahadır Oğlu Gvidon Saltaroviç ve Güzel Kraliçe Kuğu Hakkında Masal), K.Çuykovskiy’in “Doktor Aybolit” (Doktor Aybolit) adlı eserler, Esenkocoyev’in çeviri yoluyla Kırgız edebiyatına kazandırdığı eserlerden bazılarıdır. Bu eserlere ek olarak başka edebiyatlardan şiir çevirileri de yapmıştır.

O zamanın edebiyat anlayışına uygun şiirler yazmaya çalışan Esenkocoyev, nazım alanında yeterince kendini gösterememiş, şiirleri hikâyeleri kadar ses getirmemiştir. Soronov (1990, s. 650), bu durumu, Esenkocoyev’in kafiyeli şiir yazmadaki tecrübesizliğine ve genç yaşında yazdığı şiirleri düzeltmeden hemen kitap haline getirmesine bağlamaktadır. Öte yandan şiirleri içerik bakımından dönemin edebiyat kriterlerine uygundur. Esenkocoyev’in “Kanattuulardın Sırı” (Kanatlıların Sırrı) adlı şiir kitabında evcilinden yırtıcısına, kartalından bülbülüne kadar otuzdan fazla kuş hakkında şiiri vardır. Bu şiirler hem çocukların kuşlarla ilgili söz varlığını zenginleştirmekte hem de çocuklara kuşları tanıtmaktadır. “Torgoy” şiirinde tarla kuşunu anlatmakta: *Alıstan kelgen boz torgoy* (Uzaktan gelen boz tarla kuşu) / *Sayrasa ünü oşondoy* (Şakısa sesi eh şöyle) mısralarıyla sesinin çok da güzel olmadığı çocuklara öğretilmektedir. Öte yandan “Bulbul” (Bülbül) şiirinde ise *“Bulbul kuştun akını”* (Bülbül kuşların şairi) / *Kükük anın cakını.*(Guguk onun yakını.) diyerek bülbüle yaptığı şair benzetmesi ile bülbülün sesinin güzelliğine dikkat çekmektedir. Kitaptaki diğer şiirlerde de kuşları teker teker ele almakta dış görünüşlerinden, beslenme alışkanlıklarına, seslerine kadar değişik özellikleri ile tabiatın bir parçası olan kuşlar çocuklara şiir dili ile anlatılmaktadır. Muratov ve İsakov’un (2012, s. 192) “Kırgız Baldar Adabiyatı” adlı kitapta belirttikleri gibi o dönemin çocuk edebiyatı yazarlarından beklenen konulardan birisi, çocukları tabiatla tanıştırmaktır. “Kanattuulardın Sırı” kitabındaki şiirler bu amaca hizmet eden şiirlerdir.

Başka konularda da şiirler kaleme alan Esenkocoyev’in, didaktik, epik, lirik, pastoral tarzlarda şiir denemeleri vardır. Doğduğu yerleri anlattığı şiirler pastoral tarzdayken 1941 yılında savaş hakkında yazdığı “Caş Bilek, Baatır Cürök” (Genç Bilek, Kahraman Yürek) şiiri epik tarzda bir şiirdir.

*Egerde erten kün soguş bolso / Eğer yarın savaş olursa,
Düynönü calın kaptap, şamal sokso /Dünyayı alev sarıp rüzgâr eserse,
Ölkönü korgoo üçün biz dayarbiz, /Ülkeyi korumak için biz hazırız,
Caş bilek, baatır cürök aman bolso. /Genç bilek, kahraman yürek sağ olursa.*

1940 yılında yazdığı “Enemden” (Annemden) şiiri, bir annenin ağzından çocuğuna verilen öğütleri içeren didaktik tarzda bir şiirdir. Şiirdeki öğütler tüm Kırgız çocukları için verilmiş öğütlerdir. “Okumak, bilime

meraklı olmak, vatan sevgisi” o dönemin şairlerinde okuyucuya verilen en önemli mesajlardır:

*Okugun uulum talbagın, /Oku oğlum yorulma
Bilimden artta kalbagın. /Bilimden geri kalma
Mıktı okubay köñülsüz, /Gönülsüz, kötü okuyarak
Kapaga meni salbagın. /Beni üzüntüye boğma.
Unutpagın eç kaçan, /Unutma hiçbir zaman
Mekendi korgo ardagım. /Vatanı koru her daim.*

Soronov (1990, s. 651), “Kırgız Sovet Adabiyatının Tarihi” adlı kitabın ikinci cildinde Esenkocoyev’in “Tuulgan Cerge” (Doğan Yere), “Senin Uuluñ” (Senin Oğlun), “Alıstan Kat” (Uzaktan Mektup), “Caş bilek, Baatır Cürök” (Genç Bilek, Bahadır Yürek) adlı şiirlerini başarılı bulur.

Kırgız çocuk edebiyatını anlattığı yazısında Soronov (1987, s. 760), Kırgız çocuk edebiyatının temellerini atanları sıralarken Aalı Tokombayev, Coomart Bökönbayev, Alıkul Osmonov gibi önemli isimlerle beraber, Esenkocoyev’in ismini de zikreder. Esenkocoyev, kısa edebiyat hayatına rağmen böylesi bir ün kazanmasını, fantastik bilim kurgu türünde yazdığı üç hikâyesine borçludur. Onu, döneminin diğer yazar ve şairlerinden ayıran önemli bir özellik edebiyatın diğer üyeleri yetişkinlere yönelik eserler verip çocuk edebiyatını ikinci bir ek uğraş gibi görürlerken Esenkocoyev’in asıl sahası çocuk edebiyatı olmuştur. Bu sebeple Soronov’un saydığı diğer üç isim zikredilince akla ilk çocuk edebiyatı eserleri gelmezken Kuseyin Esenkocoyev denilince hemen fantastik türdeki çocuk eserleri gelmektedir. Sulaymanov aynı konuya dikkat çeker, çocuk edebiyatının oluşum yıllarını anlatırken Esenkocoyev’e değinmeden geçemez ve yazarın katkılarını övgü dolu birkaç sözle özetler. “...Kendi hayatını çocuk eserleri yazarı olmaya adayın yazarlar da çıktı. Bunlara örnek olarak rahmetli Kuseyin Esenkocoev’i söyleyebiliriz. Kırgız çocuk edebiyatının tarihindeki hızlı gelişmeyi K. Esenkocoev’in ismi ile bağlantılı gösterebiliriz. Çünkü bu kişi kendisini profesyonel çocuk edebiyatının yazarı olarak tanıtılabildi. Sadece tanıtılmakla kalmayıp bu edebiyata yeni bilimsel fantastik türü de getirdi. Ve bu alanın gelişmesinde çok emeği geçti.” (Sulaymanov, 1992, s. 235). Görüldüğü üzere Esenkocoyev, yazdığı fantastik bilim kurgu tarzı üç hikâye ile adını Kırgız çocuk edebiyatı kurucuları arasına yazdırmayı başarmıştır.

Yazarın Sayakatçı Bala (Gezgin Çocuk) , Üçüncü Şar (Üçüncü Balon) ve Rodinanın Uulu (Vatan Evladı) adlı üç hikâyesi Kırgız edebiyatında bilim kurgu türünün ilk örneklerini oluşturur. 1937 yılında kitap olarak çıkan Sayakatçı Bala adlı hikâye, 1930’larda yazılan hikâyelerden tür, üslup, içerik yönünden farklıdır. Bu hikâye aslında birbirinden bağımsız altı hikâyeden oluşur. Too Teke Atkanda (Dağ Tekesi Avlarken), Şarda Uçkanda (Balon Uçururken), Talaaga Çıkkanda (Dışarı Çıkarken), Mamont Tiriltkende (Mamut Diriltirken), Kögüçkön Okuganda (Güvercin Okuturken), Bardık

Cerde Cürüüçü Kayık (Her Yerde Giden Kayık) adlı bölümlerden meydana gelen Sayakatçı Bala, yazıldığı dönemde sadece çocukların değil yetişkinlerin de ilgisini çekmiştir. Birinci tekil şahıs ağzından anlatılmaları, fantastik, macera türünde olmaları, hikâyelerde dar bir kadronun olması ve hikâyedeki karakterlerin ruhsal ve fiziki tasvirlerinin yeterince yapılmaması hikâyelerin ortak özelliğidir. Karakterlerin birer adının bile olmadığı bu hikâyeleri birbirine bağlayan kurgusal bir ortaklık da yoktur. Olaylar yazarın başından geçiyormuş gibi anlatılmakta, bu kişinin yaşı, fiziksel ve ruhsal özellikleri belirsiz kalmaktadır. Bazı hikâyelerde kahraman çocuktur. Too Teke Atkanda hikâyesinde kahramanın çocuk olduğu düşünülebilir. Öte yandan Mamont Tiriltkende hikâyesinde, bir iş için kutuplara gitmek zorunda kalan bir genç, hikâyenin kahramanıdır. Yaşı hakkında bilgi verilirse de anlatılanlardan çocuk olmadığı anlaşılmaktadır. Bardık Cerde Cürüüçü Kayık hikâyesindeki kahraman, ıssız bir adada rastladığı vahşi adamı güreşte yenecek kadar güçlü bir yetişkindir. Bunu bir çocuğun yapamayacağı ortadadır. Hikâyelerde belli bir yaşa işaret edilmese de, hikâyelerdeki kahramanlar küçük bir çocuktan ziyade gençliğinin başında olan delikanlılardır, denilse yanlış olmaz.

Bu altı hikâyeye bakıldığında hepsinin fantastik bilim kurgu türünde olmadığı görülür. Şarda Uçkanda, Bardık Cerde Cürüüçü Kayık hikâyeleri ve bir nebze de olsa Mamont Tiriltkende hikâyesi bilim kurgu türünün özelliklerini taşımaktadır. Diğer hikâyeler ise daha çok masal tadında maceralardır. Çağdaş Kırgız edebiyatının ilk üyelerinin halk edebiyatı etkisinde kaldıkları bilinmektedir. Bu durum Esenkocoyev için de aynıdır. Öte yandan Esenkocoyev hakkında yazılan eleştirilerde onun Sayakatçı Bala eserinin “*E. Raspe'nin 1936 yılında Kırgızcaya çevrilen “Myunhauzendin Başınan Ötkörgöndörü” (Myunhauzen'in Başından Geçenler) adlı maceralı hikâyelerine benzediği*” (Sooronov, 1990, s. 654) belirtilmektedir.

1957 yılında Esenkocoyev'in hikayeleri ve şiirleri “Angemeler cana Irlar” (Hikayeler ve Şiirler) adıyla tek kitapta toplanarak yeniden basılır. Basılan bu kitabın başına Kimbatbek Ukayev bir önsöz yazar. Bu önsözde Raspe'nin “Myunhauzendin Başınan Ötkörgöndörü” adlı eseri ile ilgili daha ayrıntılı bilgi verilir. Örneğin bir hikâyesinde Myunhauzen, dolaşmaya çıkar. Bir geyikle karşılaşır. Yanında kurşunu yoktur. Boş atmaktan iyidir, diyerek bir erik çekirdeğini kurşun niyetine geyiğe atar. İki yıl sonra tesadüfen aynı geyikle karşılaşan Myunhauzen, geyiğin başında erik ağacı çıktığını görür. Bir başka macerasında ise karlı bir kış gecesinde atıyla birlikte yorgun argın gelen Myunhauzen, atını gördüğü küçük bir direğe bağlayıp derin bir uykuya dalar. Sabah kalktığında atının kilisenin kulesinde asılı olduğunu görür. Meğer bir gün önce kilise boyunca yağın kar kuleyi küçük bir direk sanmasına sebep olmuş, sabaha kadar eriyen karlar yüzünden at asılı kalmıştır. Atının başlığını keserek onu indiren Myunhauzen, atına atlar yoluna devam eder. Gerek Raspe'nin aktarılan bu iki hikâyesi olsun, gerekse

Sayakatçı Bala adlı hikâye kitabındaki bazı hikâyeler olsun, bilimsel gerçeklikten uzak abartılı anlatılardır. Örneğin Too Teke Atkanda hikâyesinde bir yer altı suyuna kapılan Sayakatçı Bala, birkaç gün yol aldıktan sonra dünyanın bir başka ucunda, çöldeki bir kuyudan çıkmayı başarır. Özellikle Talaaga Çıkkanda hikâyesi, Myunhauzen'in av hikâyesi gibi abartılıdır. Dışarıda dolaşmaya çıkan Sayakatçı Bala, çok büyük bir kuşun saldırısına uğrar. Canını kurtarır fakat kenarına kurşun iliştirdiği başlığını kuş kapıp götürür. Biraz daha ilerleyen kahraman, bu sefer de bir ayı ile karşı karşıya gelir. Ayı ile bakışmaya başlarlar. Ayıdan gözlerini ayırırsa ayının saldırısına uğrayacağını düşünen Sayakatçı Bala, bir müddet hareketsiz ayıyla bakışır. Sonra aklına ilginç bir fikir gelir. Yanında taşıdığı fotoğrafı bir değneğin ucuna bağlayıp ayının gözleri önüne tutar. Fotoğrafla bakışmaya başlayan ayı kahramanın gittiğini anlamaz. Yoluna devam eden kahraman biraz ileride kendisine saldıran kuşu görür. Kuş ölmüştür. Onu neyin öldürdüğünü anlamak için yanına gittiğinde başlığının kenarına iliştirdiği kurşunun ateş aldığını ve hayvanı öldürdüğünü anlar. Kögüçkön Okuganda hikâyesi, Sayakatçı Bala kitabındaki bilimsel gerçeklerden uzak bir diğer hikâyedir. Bu hikâyede dışarıda bulduğu güvercinleri evine getiren Sayakatçı Bala, onlara eğitim vermeye başlar. Önce okuma ve basit matematik hesapları öğrenen güvercinler, bir süre sonra yüksel tahsil seviyesinde eğitimlerini tamamlarlar.

Yukarıda zikredilen Too Teke Atkanda, Talaaga Çıkkanda, Kögüçkön Okuganda hikâyelerine bakıldığında bu hikâyelerin, Kırgız halk edebiyatındaki kalp / apırtma (yalan / abartma) denilen türe benzedikleri görülür. Bir nevi masal gibi görünen “Kalp”lar aşırı abartılı üsluplarıyla masaldan ayrılırlar. Masalarda gerçeklerle uyuşmayan durumlar masalın fantastik dünyası içinde o denli sırtmazken “kalp”larda ilk andan itibaren anlatılanların birer yalan, abartı olduğu hissedilir. Kısacası çağdaş Kırgız edebiyatının ilk yazarları gibi Kuseyin Esenkocoyev'in de halk edebiyatındaki masal ve kalplardan etkilenmesi muhtemeldir. Esenkocoyev'i etkileyen Raspe gibi bir yazara ihtiyaç yoktur. Zengin Kırgız halk edebiyatı Esenkocoyev'e zaten fantastik bir dünya sunmaktadır.

“Şarda Uçkanda” hikâyesi yazarın bilim kurgu türüne yakın ilk hikâyesidir. Bu hikâyede Leonardo Da Vinci'nin araştırmalarından etkilenen Sayakatçı Bala, balon yapmaya karar verir. Bu balonu uçurmak için nasıl bir yakıt kullanacağı sorun olur. Daha sonra kendince bir çare bulur. “*Ancak balona nasıl bir yakıt koyulacağı konusu beni biraz zorladı ama onu da düşünme düşünme buldum. Ben biliyordum su iki gazdan meydana gelir: hidrojen ve oksijen. Hidrojen havadan hafif. Madem öyle yaptığım balonun içine hidrojen doldurmak doğru geldi.*” diyen kahraman suyu büyük kazanlarda kaynatmaya başlar, borulardan geçirir. Kendince yaptığı bu bilimsel açıklamalardan sonra hidrojeni ayırmayı başarır ve balonla havalanır. Balonla uzayın katmanlarında bilinmeze doğru ilerlemeye başlar.

Balonu neresi olduğunu bilmediği kendisinin ay olduğunu düşündüğü bir yerde durur. Oradaki gözlemlerini uzun uzun anlatır. Bir yandan da evine nasıl tekrar döneceğini düşünmektedir. O sırada tırnaklarının uzadığını fark edip onları kesmek için bıçağını çıkarır. Ne olursa o anda olur. Kurskiy Anomaliya mıknaşının çekimine kapılan balon, tekrar dünyaya inmeye başlar. Başu çok teknik ve bilimsel açıklamalarla başlayan hikâye yine bilimsel gerçeklerden çok uzak bir şekilde sonlanmış olur.

“Bardık Cerde Cürüçü Kayık” hikâyesinde bu sefer Sayakatçı Bala’ya ilham veren bindiğı küçük bir yaprak parçası ile antenleri yardımıyla sudan geçip yuvasına giden bir karıncadır. Yazar bu yolla okuyucularına gözlem yeteneğı kazanmalarını, gördüklerini sorgulamaları mesajı vermektedir. Karıncadan esinlenen kahraman suda, karada, havada gidebilen bir kayık yapmaya karar verir. Kayığı tamamlayıp seyahatine başlar. Farklı farklı yerler görür. Geldiğı bir adada vahşi bir insanla karşılaşır. Onu da yanına alıp evine geri döner. Hikâyenin sonunda ona dil öğrettiğı, okuma yazma öğrenmeye başladığı bilgisine yer verir.

“Üçüncü Şar” (Üçüncü Balon) hikâyesi, Sayakatçı Bala kitabında yer almayan yazarın daha sonradan kaleme aldığı bilim kurgu türünde bir hikâyedir. Havadaki yağmur bulutlarının ve kuşların nasıl uçtuğunu merak eden kahraman, bunu ancak kendisi tecrübe edince anlayacağını düşünüp bir uçan balon yapmaya karar verir. İlk yaptığı balonu deneme maksatlı boş uçurur. İkinci kez bir balon yapar. Bu balona köpeğini koyar ve öyle havalandırır. Artık sıra kendisine gelmiştir. Yaptığı diğer iki denemede başarılı sonuçlar alan kahraman, yakıt ve hava sorununu çözüp üçüncü balona kendisi binip seyahatine başlar. Balon hava katmanlarında gittikçe yükselir. Balon sürekli yükselmekte, dünyaya nasıl ineceğini bilemeyen kahraman çareler aramaktadır. Daha sonra tesadüfen köpeğinin balonuna rastlar. Köpeğini kendi balonuna aldıktan sonra balonu alçalmaya başlar. Dünyaya yeniden inmeye başlayan balon yüksek dağlarla çevrili ıssız bir yere düşer. Asıl macera burada başlar. Burada aylarca yaşam mücadelesi veren, tabiat şartları, açlık, vahşi hayvanlarla mücadele etmek zorunda kalan kahraman, köpeğinin oradan çıkmayı başarıp yardım getirmesi sayesinde kurtulur.

“Esenkocoyev Üçüncü Şar hikâyesini 1860’lı yıllarda yazılan Jules Verne’in balonundan esinlenerek kaleme almıştır.” (1957, s. 6) diyen Ukayev’in haklılık payı vardır. Ayrıca onun bilim kurgu olarak anlattığı balonla seyahat fikri zaten o dönemde gerçekleşmiş, hatta bir üst teknoloji olan uçaklar yapılmaya başlanmıştır. Yine de uçan balonlar, uçaklar, deniz altılar gibi teknolojik gelişmeler, o dönem için yeni sayılan teknik gelişmelerdi. Bir anlamda Esenkocoyev, bu teknolojik gelişmeleri kendi hayal dünyası ile süsleyip, onlara kendince bilimsel açıklamalar getirip, okuyucusuna tanıtmayı amaçlamıştır.

Rodinanın Uulu (Vatan Evladı) hikâyesi de fantastik bilim kurgu türünde bir hikâyedir. Bu hikâyede kahraman, Kuzey Buz Denizinde araştırmalar yapmak için hazırlanan bir deniz altıda, jeologlar, zoologlar, botanikçiler, su bilimcileri, gök bilimciler... vb. teknik bir araştırma ekibiyle maceralara atılır. Buz altında keşiflere çıkan deniz altı bir buz kütlesi altında sıkışır, karayla da bağlantıları kesilen ekip ölümle karşı karşıya kalır. Bütün bu olumsuzluklara rağmen morallerini bozmayan ve en ufak korkuya kapılmayan ekip, bir yandan kurtuluş çareleri aramakta bir yandan da bilimsel araştırmalarına devam etmektedir. Bilim aşkı ile yanan ekip canları tehlikede olmasına rağmen halen birinci öncelik olarak bilimi görmekte, harıl harıl bilimsel araştırmalar yapmaktadır. Okuyucuya bilimin önemini anlatmak için kahramanların bilim aşkı biraz abartılmıştır. Yazar buz altı dünyası ve yaptıkları bilimsel araştırmalar hakkında okuyucusuna uzun açıklamalar yapar. Nasıl yeni hayvan ve bitki türleri, yeni elementler bulduklarını uzun uzun anlatır; ama kaynakları sınırlı olduğu için oradan kurtulmaları gerekmektedir. Birkaç girişimin ardından kahramanın aklına küçük bir deniz altı yapma fikri gelir. Tek kişilik bir deniz altı yapmayı başaran ekip, karaya çıkma ve yardım çağırma görevini, fikir kendisinden çıktığı için kahramana verirler. Bu sefer de tek kişilik deniz altı ile maceralara atılan kahraman, çeşitli tehlikeler atlatıp karaya çıkmayı başarır. Orada kendisini kurtarmak için gelen ekibe rastlar. Ekibe deniz altının koordinatlarını verir, gelen teknik kurtarma ekibi ile tekrar kutuplara gidip arkadaşlarının kurtarılma çalışmalarına katılır. Buradaki üstün teknolojik kurtarma çalışmaları da okuyucuya ayrıntılı olarak aktarılır. Nihayet buzu kırıp ekibi kurtarmayı başarırlar.

Her ne kadar hikâye tekniği ve bilimsel yeterlilik açısından acemiliklerle dolu olsa da, bu üç hikâyenin Kırgız edebiyatında fantastik bilim kurgu türünün öncüsü olduğu bir gerçektir. Bu hikâyeler, yazıldığı dönemde büyük bir ilgiyle karşılanmış, hikâyelerin yayınlandığı dergiler ve kitaplar, elden ele dolaşmıştır. Çocukların hayal dünyasını beslemesi, onların bilime olan ilgisini arttırması bakımından bu eserler, önemli bir görev üstlenir. Bu eserlerin maksadı, bilime meraklı, gözlem yeteneği güçlü, vatan sevgisi ile dolu gözü pek gençler yetiştirmektir. Esenkocoyev, hikâyelerinde de zaman zaman bunu açıkça ifade eder. Şarda Uçkanda hikâyesinde gökyüzünde uçma emelini gerçekleştiren kahraman, *“Ben SSCB ülkesinde yaşıyordum. Kapitalist ülkelerin astronotlarına ve pilotlarına: “Ben SSCB’nin akıllı, bilgili, ulu emekçisiyim der gibi içimden bir kıvanç duyuyordum.”* diye sevincini dile getirir. Burada okuyucuya *“SSCB’nin akıllı, bilgili, ulu emekçisi olun ”* mesajı verilmektedir. Rodinanın Uulu hikâyesinde mesaj hikâyenin başında verilir. Yazar hikâyesine doğrudan okuyucuya seslenerek başlar. *“Arkadaşlar! Ben sizlere teknolojinin gelişimini ve başımdan geçenleri anlatmak istiyorum. Bu yüzden olayı içtenlikle gözlemlemenizi ve tekniğin gelişmesine her bir gencimizin aktif*

katılımlarını bekliyorum.” Mesaj açıktır: “Teknolojiye ilgi duyun, gözlemci olun ve teknolojinin gelişmesine aktif katılın.” denilmektedir. Bilime meraklı yeni Sovyet gençlerinin yetişmesinde Esenkocoyev’in bu hikâyeleri elbette ilham verici olmuştur.

Şarşe hikâyesine gelince yazarın fantastik türde olmayan, realist gerçekler gözetilerek yazılmaya çalışılmış tek hikâyesidir. Şarşe, aslında devrin yazarlardan beklediği gibi yeni düzeni övmek, eski düzeni kötülemek için kaleme alınmış, yeni düzeni savunan tezli bir hikâyedir. Hikâyede yetim olan Şarşe, annesi ve iki kardeşi ile Koyonbay isimli gaddar bir zengininin emrinde yaşamaktadırlar. Koyonbay, henüz çocuk yaşta olmasına rağmen Şarşe’yi koyunlara bakması için çoban Bölök’ün yanına yardımcı olarak verir. Bölök de Koyonbay’ın yanında çalışan, onun türlü hakaretlerine maruz kalmış, ömründe gün yüzü görmemiş, iyi kalpli bir adamdır. Hatta Koyonbay Bölök’ün karısını bile elinden alıp onu bir akrabası ile evlendirmiştir. Annesiyle bile vedalaşamadan ilk görevine giden Şarşe, Bölök’le koyunları yazı geçirecekleri yere getirirler. Burada bir ayının saldırısına uğrarlar. Ayıyı öldürmeyi başarsalar da Bölök, ağır yaralanmıştır. Ölmeden önce Şarşe’den cesedini kurda kuşa yem etmemesini vasiyet eder. Kendisinin de biran önce köye dönmesini yoksa vahşi hayvanlara yem olacağı uyarısını yapıp ölür. Yaşadığı şoku atlatan Şarşe, Bölök’ü taşlarla örter. Korksa da o günü orada geçirmek zorunda kalır. Ertesi gün, sürüyü alıp köyün yolunu tutar. Bin bir güçlkle birkaç günlük yolculuktan sonra sürüyü sağ salim köye ulaştırır. Mükâfat göreceği yerde, Koyonbay’dan “Sürüyü oraya buraya sürmekten zayıflatmışsın.” şeklinde azar ıtır. Hikâyenin ikinci kısmında artık yeni düzen kurulmuş, zenginlerin günü dolmuş, fakirlere gün doğmuştur. Şarşe, kolhozda önemli bir görevdedir. Kardeşleri okumaktadır. Annesi ve kardeşleri açlıktan ve kötü zenginlerin zulmünden kurtulmuş, gün yüzü görmüşlerdir.

Şarşe hikâyesi, o dönemde yazılmış birçok eserle aynı konuyu ele almaktadır. Gaddar, halka zulmeden zengin tiplmesi ve zenginlerin zulmü altında ezilen yoksul iyi insan tiplmesi, eski hayatı temsilen o dönemin neredeyse bütün eserlerinde olduğu gibi bu hikâyede de öne çıkartılmaktadır. I. Dünya Savaşı’nda bozulan ekonomiyi düzeltmek için yeni sistem, çareyi zenginlerin mallarına el koymakta bulur. Tüm mallarına el koyulan zenginler akrabalarıyla birlikte sürgüne gönderilirler. Halk bu duruma tepki gösterir. Tepkiyi önlemek için bu toprakların halka dağıtılacağı söylenir ve halk yatıştırılır. Alınan bu topraklar kolhozlara dönüştürülür, halk da bu toprakların sahibi olmak yerine devletin ürün kotasını doldurmak zorunda olan işçilere dönüştürülür. Devlet bu kotanın nasıl doldurulduyuyla ilgilenmez, kotanın doldurulup doldurulmadığına bakar. Bütün bunların halka benimsetilmesi görevi de edebiyatçılara verilir. Sınıf farkını kötüleyen, toprak reformunu öven eserler kaleme alınmaya başlar. Bu sebeple o dönemin eserleri, sürekli kolhozları övmekte, zenginleri kötülemektedir.

Şarşe de bu türden bir hikâyedir. Dönemindeki hikâyelerle aynı çizgide olduğu için fark yaratamamış, Esenkocoyev'in bilim kurgu türünde yazdığı diğer üç hikâye kadar ses getirmemiştir.

4. SONUÇ

Çağdaş Kırgız Edebiyatının oluşum yılları kabul edilen 1920-1940 yazarlarından biri olan Esenkocoyev, kısa edebiyat yaşamına rağmen adını Kırgız edebiyatının kurucuları arasına yazdırmayı başarmış bir edebiyatçıdır. Şiirleriyle, çevirileriyle, hikâyeleriyle Kırgız edebiyatına katkılar sağlayan yazarın asıl ünü fantastik bilim kurgu türünde yazdığı hikâyelerden gelir. “Sayakatçı Bala”, “Üçüncü Şar” ve “Rodinanın Uulu” adlı üç hikâyesi Kırgız edebiyatında fantastik bilim kurgu türünün başlangıcı kabul edilir.

Esenkocoyev'in eserleri döneminde ses getirmiş, okuyucu üzerinde etki bırakmış eserlerdir. Sooronov'un “*Eğitime susayan Kırgız çocukları için Kuseyin Esenkocoev'in hikâyeleri çok tesir bırakmıştır. Geleceğe doğru adım atan çocuğun hayal gücünü uyandırarak, onu bilimsel- teknik icatlar yapmaya yönlendirmesi tartışılmaz bir gerçektir.*” (1987, s. 745) sözleri yazarın eserlerindeki pedagojik yöne dikkat çeker.

Esenkocoyev'in eserlerinde elbette bir takım edebi ve bilimsel eksiklikler göze çarpmaktadır. Bu durumu yazarın Kırgız edebiyatının oluşum yıllarında olması sebebiyle önünde kendisine örnek olacak büyük edebiyatçıların olmamasına, yazarın yaşının genç olması sebebiyle tecrübesiz olmasına ve o yıllarda çağdaş edebi eserlere çok ihtiyaç olması sebebiyle gelen her türlü metnin edebi denetimden geçmeden kolayca basılıyor olmasına bağlamak mümkündür.

“*K.Esenkocoyev'in hikâyelerindeki fantastik kahramanlar, destansı şiirlerdeki gibi Isıkgöl'den kopup gelen alp kahramanlar değildir. Onların sadece düşünceleri fantastiktir, Yoksa yazarın kahramanları sadece bize benzeyen sıradan insanlardır.*” (1957, s. 1) diyen Ukayev'in tespiti doğrudur. Onun kahramanları ulaşılmaz kahramanlar değildir. Hikâyelerde bilime meraklı, gözlem yeteneği güçlü her Sovyet vatandaşının bu güçlüklerin üstesinden geleceği mesajı vardır.

Rodinanın Uulu hikâyesinde arkadaşlarını kurtarmak için tek kişilik deniz altısıyla yola çıkan kahramanın bir ara “*Daniel Defoe'nin “Robinson Crusoe” adlı hikâyesini hatırlıyordum. O sadece deniz yüzeyinde gezerken sıkıntıya rastladıysa, biz de buz altında giderken bu olaya rastladık.*” diyerek kendi yaşadıklarını Robinson Cruso'nun yaşadıklarıyla karşılaştırdığı görülür. Bu durum Esenkocoyev'in Jules Verne, Daniel Defoe, Jonathan Swift gibi fantastik türde eserler yazan yazarlardan haberdar olduğunu, onların eserlerinden etkilendiğini gösterir. Tabii bütün bu etkilenmeyi Batılı yazarlara bağlamak doğru olmaz. Kırgız halk edebiyatı ürünü olan kalplar ve masalların da fantastik dünyası oldukça zengindir. “*Hangi türü olursa olsun*

gerçekten de masalarda yoğun bir düşünme gücü ve olağanüstülükler hâkimdir. Zaman zaman mantıklı olaylara tanık olduğumuz masalarda bile asıl belirleyici olan, nesnel olayların yanındaki fantastik olaylardır.” (Asutay, 201, s. 271). Halk edebiyatı kültürü içinde yetişen yazarın, masal ve kalpların fantastik dünyasından da etkilendiğini göz önünde bulundurmak gerekir. Esenkocoyev, yazdığı bu üç hikâyeyle halk edebiyatı ürünü olan masallarla, modern hikâyeyi birleştirmiş ve sıradan fantastik türle, fantastik bilim kurgu türü arasında köprü kurmayı başarmıştır.

KAYNAKLAR

- Asutay, H. (2013). Çocuk Yazınının Fantastik Dünyası: Masallar. *Turkish Studies Dergisi*, 8 (13), 265-278.
- Akmataliyev, A. (ed.) (2002) Esenkocoyev Kuseyin. *Kırgız Adabiyatının Tarihi*, C. VI içinde (530-536). Bişkek: İlimder Akademiyası Yayınları.
- Esenkocoyev, K. (1939). *Kanattuulardın Sırı: Poema*. Frunze: Kırgızmambas.
- Muratov, A. ve İsakov K. (2012). *Kırgız Baldar Adabiyatı*. Bişkek: Ayat.
- Samaganov, C. (1976). *Sovetik Kırgızistan Cazuuçuları*. Frunze: Kırgızstan Basması.
- Sooronov O. (1987) Baldar Adabiyatı. *Kırgız Sovet Adabiyatının Tarihi*, C. I içinde (735-775). Frunze: İlim Basması.
- Sooronov O. (1990). Kusein Esenkocoyev. *Kırgız Sovet Adabiyatının Tarihi*, C. II içinde (649-660). Frunze: İlim Basması.
- Sulaymanov M. (1992). *Kırgız Baldar Adabiyatının Tarihi*. Oş.
- Ukayev K. (1957). *Baldar Cazuuçusu Kuseyin Esenkocoyev* (C. Samaganov, haz.). Frunze: Kırgızokuupedmambas.